Stöd och handledning i webbläskunnighet

Auli Lehtinen, Kaisa Leino & Sanna Luokomaa

Undersökningar visar att elever i alla åldrar behöver stöd åtminstone för att **skapa sökord, kritisk utvärdering av sökresultat och kunskap samt för att producera en sammanhängande text som förenar olika källor** (Häkkinen m.fl., 2019). Man kan öva på färdigheterna i olika faser separat med mindre deluppgifter eller i etapper och med stöd som en helhet.

Alla elever ska oberoende av bakgrund och exempelvis lässvårigheter lära sig att fungera i en komplicerad nätverksbaserad verksamhetsmiljö. Läraren bör försöka förstå vad som kan påverka elevers och studerandes läskunnighet. Med hjälp av infograferna på webbplatsen om tillgänglighetskrav kan man få en uppfattning om webbtexter och tillgänglighet när det gäller till exempel personer inom autismspektret, användare av skärmläsare eller personer med lässvårigheter.

Ett välplanerat stöd för lärandet hjälper alla – duktigare och mer erfarna elever och studerande kan få handledning i att läsa och fungera mer självständigt på webben. När man tillsammans med eleverna/studerande börjar öva på att läsa och söka information på webben ska utgångspunkten alltid vara gruppens ålder, tidigare färdigheter och mål för lärandet. Ju yngre barn det är fråga om, desto lättare och mer stödda uppgifter bör man börja med. Till en början kan läraren fungera som sekreterare eller presentera olika innehåll på nätet. Tillsammans kan man fundera på hur webbplatsen byggs upp och vilka betydelser färger, rubriker och bilder förmedlar och hur de styr läsaren. Det rekommenderas att läraren alltid synliggör processen att söka information så att eleverna kan följa lärarens informationssökning eller webbläsning på en stor skärm.

När eleven kan skriva själv kan hen till exempel leta efter en bild av sitt favoritdjur på webben eller söka kunskap om vädret i något intressant land. Till en början kan man söka kunskap eller innehåll som är entydigt och tydligt uttryckt. Läraren visar användningen av en sökmotor och valet av sökord. Redan en femåring kan lära sig principerna för webbsökning och kunna skapa muntliga sökord när hen har sett en vuxen visa till exempel hur man söker efter Lego-videor på YouTube.

Tillsammans kan man fundera över på vilken sida uppgiften eller innehållet hittades och vem som gjort sidan. När färdigheterna börjar växa instrueras eleverna att söka mer komplicerade kunskaper och använda flera källor.

Betydelsen av kunskap om världen och bakgrundsinformation om ämnet är stor inom webbläsning och informationssökning på nätet. Läraren bör både försöka ta reda på vad eleverna redan vet och handleda eleverna att själva aktivera sina bakgrundskunskaper. Det kan göras tillsammans med hela gruppen före informationssökningen och webbläsningen eller som en del av uppgiften i självständigt arbete eller arbete i par. Att bli medveten om sin bakgrundskunskap kan öka motivationen och intresset för uppgiften. Läraren eller en annan elev kan hjälpa till att upptäcka om bakgrundskunskapen är ensidig eller till exempel endast grundar sig på egen erfarenhet, varvid målet är att hitta andra synvinklar genom informationssökning. När bakgrundskunskapen har sammanställts och behovet av informationssökning definierats och begränsats är det bra att förutse var man kan hitta önskad kunskap eller önskat innehåll, samt hurdan en lämplig och tillförlitlig källa är.

Det är viktigt att göra det möjligt för **flerspråkiga elever** att söka information på sitt eget modersmål och eventuellt på andra språk som eleven kan. Alla elevers perspektiv och lärande kan fördjupas genom att jämföra sökningar eller webbsidor på olika språk. Genom att till exempel jämföra internationella företags landspecifika sidor kan man upptäcka skillnader i webbplatsens utseende, navigering och kommunikationsstrategier samt se hur det är att röra sig på en webbplats vars språk man har begränsade kunskaper i.

Man bör alltid koppla uppgiften att söka information till **en genuin fråga eller ett problem som intresserar barn eller unga**. Ofta har meningsfulla uppgifter inte en enda rätt lösning och resultaten kan variera till form och innehåll. Undersökande webbläsning stöder således undersökande och fenomenbaserad undervisning samt integrering av läroämnen. I eSeek-undersökningen (Leppänen m.fl., 2017) undersöker eleverna hurdana hälsosamma energidrycker är, vilket är en utmärkt uppgift eftersom de i samband med uppgiften stöter på en kombination av medicinska undersökningar och marknadskrafter.

Utvärderingsinformation som en del av planeringen av stödet

En väsentlig del av handledningen i webbläskunnighet är att handledaren har en uppfattning om elevernas/studerandes kompetens och styrkor. **Utvärderingsinformationen hjälper i att planera stöd och differentiering**. En utvärdering av webbläskunnigheten ska utgå ifrån inlärningsmålen. Samtidigt funderar man på hur elever/studerande kan dokumentera och visa det de lärt sig. I en mångsidig formativ utvärdering stöds kompetensen i självbedömning och kamratbedömning.

När man styr webbläsningen kan man utgå från en **diagnostisk utvärdering**, vilket innebär att man kartlägger elevernas kompetens och förutsättningarna för inlärning i utgångsläget. Ett sätt är självbedömning som kan göras både individuellt och i par eller en liten grupp. Som stöd för självbedömningen kan man utarbeta ett formulär eller en enkät. Webbläskunnigheten kan också kartläggas till exempel genom att eleverna självständigt eller i par gör informationssökningen på nätet enligt lärarens instruktioner och spelar in den genom skärminspelning. I en sådan uppgift bör man uppmuntra eleverna/studerande till att tänka högt. Uppgiften kan också vara att producera text i webbmiljö. Gruppen kan titta på inspelade videor och ge uppmuntrande och utvecklande återkoppling.

Med hjälp av diagnostiska utvärderingsuppgifter kan man ställa upp mer individuella mål som man återkommer till i olika faser av lärprocessen. Undervisningen kan fastställa minimimål för alla elever/studerande samt mer utmanande mål som de kan arbeta mot vid behov. Läraren handleder själv- och kamratbedömningen samt ger uppmuntrande och konstruktiv feedback.

Metoder för stöd till och differentiering av webbläskunnighet

När läraren har en uppfattning om elevernas kompetensnivå kan hen planera metoder för stöd och differentiering. I tabellen presenteras olika metoder för stöd för webbläsning som ett kontinuum från stöd till självstyrd och mer komplex kompetens. Vid behov kan alla metoder användas för att styra samma lärprocess. Läraren kan också erbjuda sin grupp till exempel två alternativ för webbläsningsuppgiften, varav man i det ena får mer stöd och det andra mer utmanande eller självstyrt.

Stödmetod	**Kontinuum från stöd till självstyrning**		
Begränsning av processen/omfattningen	Man övar på att söka fakta: man söker ett tydligt och entydigt svar.	Man övar på att söka fakta: man söker ett svar som är några meningar långt eller som förenar två källor.	Man övar på informationssökning om ett komplicerat och öppet problem: man beaktar många motsatta synvinklar.
	Den nätverksbaserade verksamhetsmiljön kring informationssökningen avgränsas kraftigt: endast ett par källor som läraren valt används. Läraren väljer vilket språk texterna ska ha och hur komplicerade de är.	I viss mån avgränsas miljön för informationssökningen: Läraren fastställer från vilka olika webbplatser information kan sökas eller som man har skapat en begränsad sökmiljö i med varierande källor i fråga om relevans och pålitlighet.*	Man söker i det öppna nätet.
	Man gör en produkt av det man lärt sig som är koncis och enkel och/eller av en bekant texttyp.	Man gör en text eller något annat som innebär att man lär sig något nytt, såsom en ny typ av text, ett nytt verktyg som används för att producera eller redigera, en ny miljö där man delar eller dylikt.	Man gör något omfattande och/eller komplext: kräver att man lär sig flera nya saker.
Uppdelning av uppgiften i steg	I uppgiften har man noggrant delat in det i stegen informationssökning, läsning och egen produktion, eller så ger läraren handledning ett steg i taget.	Eleven gör själv en del av uppgiften utifrån det hen lärt sig tidigare.	Som en del av uppgiften delar eleven själv in sina framsteg i steg och läraren hjälper till vid behov.
Modellering	Läraren eller en kamrat visar hur man söker information och vilka lässtrategier som används på webben. Man kan också använda en exempelvideo. Processen för informationssökning kan göras i samråd med hela gruppen.	Eleverna söker efter information och läser i par på webben med utgångspunkt i det de lärt sig tidigare.	Eleverna söker självständigt kunskap och läser på webben och läraren hjälper till vid behov.
	Genren för texten som ska skrivas modelleras med hjälp av gemensam bearbetning och en strukturmodell. Vi visar hur resultatet kan se ut och vilka delar den kan bestå av. ***	Eleverna producerar text tillsammans i par utifrån det de lärt sig tidigare.	Eleverna producerar text självständigt och läraren hjälper till vid behov.

(om principerna för stödet t.ex. De Jong & Lazonder, 2014; Kiili & Laurinen, 2018)

*Google gör det möjligt att skapa en begränsad anpassad sökmotor, varvid eleven/studeranden inte söker efter källor i hela det breda spektrumet på nätet, utan i den grupp som läraren väljer. Att söka kunskap i anpassad sökmotor hjälper lärarna att följa exakt vilka källor eleverna har använt, förenklar informationssökningen samt säkerställer att de inte når källor som är skadliga för barn. Till en anpassad sökmotor kan man till exempel välja källor med olika tillförlitlighet, så att man kan öva på bedömning av kunskap och källor. Man kan öva på att använda en anpassad sökmotor och se hur den lämpar sig för undervisningen till exempel genom att skapa en anpassad sökmotor med 7–10 källor och testa den själv. Den anpassade sökmotorn innehåller inte alla egenskaper som en vanlig Google-sökning har. Se Googles instruktioner för att skapa en anpassad sökmotor. I boken *Monilukutaidon mestariksi: opettaja nettilukemisen ohjaajana* (Kiili & Laurinen, 2018) berättar man också mer om den anpassade sökmotorn.

** Exempelvideor (passar bäst för undervisning på högstadiet eller andra stadiet): "Vilken nytta har man av sociala medier? (på finska)" och "Hur är en ekologisk klädsel? (på finska)"

***Idéer till stöd för skrivande genom att modellera genren finns på webbplatsen LUKILOKI.

Författare:

Lehtinen, A., Leino, K. & Luokomaa, S. (2019). *Handledning i och stöd för nätkompetens* LUKILOKI-projektet 2018–2022. Jyväskylä universitet.

Källor:

De Jong, T., & Lazonder, A. W. (2014). The guided discovery learning principle in multimedia learning. I verket R. E. Mayer (red.), *The Cambridge handbook of multimedia learning* (s.
371–390). Cambridge University Press.

Häkkinen, P., Kiili, C., Hautala, J., Pöysä-Tarhonen, J., Kanniainen, L., & Leppänen, P. H. T. (2019). Lukemisen ja oppimisen vaikeudet digitaalisissa ympäristöissä. I verket T. Ahonen, M. Aro, T. Aro, M-K. Lerkkanen, & T. Siiskonen (red.), *Oppimisen vaikeudet* (s. 206–221). Niilo Mäki Instituutti.

Kiili, C. & Laurinen, L. (2018). *Monilukutaidon mestariksi. Opettaja nettilukemisen ohjaajana.* Niilo Mäki Instituutti.

Leppänen, P. H. T., Kiili, C., Hautala, J., Kanniainen, L., Aro, M., Loberg, O., & Lohvansuu, K. (2017). Nettilukemisen haasteet. I verket H. Savolainen, R. Vilkko & L. Vähäkylä (red.), Oppimisen tulevaisuus (s. 80–89). Gaudeamus.